

JAKI DUCH W ZDROWYCH CIAŁACH? SYSTEM AKSJONORMATYWNY CZŁONKÓW ZWIĄZKU STRZELECKIEGO „STRZELEC” JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

WHAT SPIRIT IS IN HEALTHY BODIES? AN AXIOLOGICAL AND NORMATIVE SYSTEM OF THE MEMBERS OF JÓZEF PIŁSUDSKI SHOTGUN ASSOCIATION „SHOOTER”

Streszczenie: Tekst został poświęcony wartościom, normom oraz działaniom z jednej strony propagowanym i podejmowanym, a na pewno deklarowanym przez Związek Strzelecki „Strzelec” Józefa Piłsudskiego jako organizację, z drugiej zaś wyznawanym i realizowanym (na pewno deklarowanym) przez jego przede wszystkim nastoletnich aktywistów. Charakterystyki obu systemów aksjonormatywnych stowarzyszenia – oficjalnego i deklarowanego przez szeregowych członków – dokonano na podstawie analizy dokumentów i publicznych wypowiedzi jego liderów oraz w oparciu o wyniki przeprowadzonych badań ankietowych. Z ich pomocą próbowano też określić typ patriotyzmu dominującego w przekonaniach badanych strzelców. W tym celu zaproponowano trzy kategorie patriotyzmu: flagi, godła i pięści. W konsekwencji dokonanych ustaleń naszkicowano aksjonormatywny portret nastoletnich członków związku i sformułowano kilka postulatów dotyczących roli tego stowarzyszenia jako składowej systemu socjalizacji.

Kluczowe kategorie: strzelcy, system aksjonormatywny, socjalizacja, patriotyzm

Summary: This paper is focused on values, norms, and actions that – on the one hand – are propagated and undertaken (and certainly declared) by the Józef Piłsudski Shotgun Association “Shooter”, and – on the other hand – that are confessed and implemented (and certainly declared) by its young members. Characteristics of both axiological and normative systems of this association – official and declared by ordinary members – were made on the basis of the analysis of documents and public statements, and survey research as well. With the help of these studies, the type of patriotism prevailing in the beliefs of the shooters was also tried to be identified. For that reason, three types of patriotism - of a flag, emblem, and fist - have been proposed. On the basis of our research, we propose an axiological and normative concept of the young members of that association, and several remarks were made on the role of this association as a component of the socialization system.

Keywords: shooters, axiological and normative system, patriotism, socialization.

Kwestie terminologiczne

Z dwóch fraz pochodzących z historycznego aktu fundacyjnego Akademii Zamojskiej (Leśniewski, 2008) – „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie” oraz „Tylko edukacja publiczna zgodnych i dobrych robi obywateli” – pierwsza może się dziś wydawać truizmem, druga zaś uzurpacją państwa do posiadania może nie monopolu, ale na pewno recepty na właściwe z punktu widzenia jego interesów (potrzeb) procedury i treści socjalizacyjne. Słowo „publiczny”, owszem, bywa znaczeniowo sprowadzane do tego, co nieprywatne (kryterium właściciela/dysponenta). Chyba częściej jednak to, co publiczne, rozumiane jest jako powszechnie dostępne, przeznaczone dla wszystkich (kryterium adresata/przeznaczenia) (cf Dubisz, 2006, s. 843). Tak pojmowany system kształcenia i wychowania publicznego obejmuje zarówno placówki oświatowe i edukacyjne (szkoły, uczelnie, domy kultury itp.) prowadzone przez państwo i jego samorządowe agendy, jak i podobne instytucje zakładane i kierowane przez podmioty prywatne, społeczne, nadzorowane zaś przez agendy państwowe (mowa o sektorze tzw. szkolnictwa niepublicznego). Tworzą go także stowarzyszenia patriotyczno-wychowawcze, świeckie, ale i pozostające pod „patronatem” Kościoła (Kościołów). Są wśród nich popularne ostatnimi laty organizacje proobronne (paramilitarne). W obliczu wpływu socjalizacyjnego mnożących się – w związku z rewolucją teleinformacyjną – mediów różnych rodzajów i nurtów (ideowych, kulturowych), także wpływu środowisk nieformalnych, znaczenie wspomnianych stowarzyszeń/organizacji, głównie tych działających nieprzerwanie od lat, jest w kontekście wyrażonej przez Jana Zamoyskiego potrzeby „chowania zgodnych i dobrych obywateli” trudne do zlekceważenia bądź przecenienia. Trudne do zlekceważenia, jeśli potęgują skutki negatywnego wpływu socjalizacyjnego wspomnianych czynników. Trudne do przecenienia, jeśli tym negatywnym wpływom przeciwstawiają oddziaływanie sprzyjające kształtowaniu członków społeczeństwa wyznających wartości, honorujących i faktycznie stosujących normy postępowania zbieżne z przyjętymi w tej zbiorowości.

Mówiąc o systemie aksjonormatywnym w najogólniejszym rozumieniu mamy na myśli „powiązany zespół reguł – norm i wartości – dotyczących wszelkich przejawów życia społecznego, charakterystyczny dla danej kultury” (Sztompka, 2002, s. 187). Przez wartości rozumiemy „reguły, których przedmiotem są pożądane, godne, słuszne cele działań” (Sztompka, 2002, s. 187), zaś przez normy „takie reguły, których przedmiotem są właściwe, oczekiwane, obarczone powinnością sposoby czy metody działania, a więc środki stosowane dla osiągnięcia celu” (Sztompka, 2002, s. 286). Z systemem aksjonormatywnym ściśle powiązana jest kategoria „działania”. W przyjętej tu za Piotrem Sztompką perspektywie, działania pojmuje się jako kompleksy wspomnianych reguł: celów i środków (Sztompka, 2002, s. 258).

Potrzeba chowania „zgodnych i dobrych obywateli” wymaga zdefiniowania pojęcia obywatelskości. Za Edmundem Wnukiem-Lipińskim możemy przyjąć, że obywatelskość oznacza postawę obejmującą „świadomość praw we wspólnocie i obowiązków wobec wspólnoty” (Wnuk-Lipiński, 2005, s. 102-103). Istotą takiego podejścia jest jego aspekt

wspólnotowy. Obywatelowi nie tylko przysługuje zestaw takich czy innych uprawnień oraz gwarancji, obywatel nie tylko musi/powinien przestrzegać mniej lub bardziej rozbudowanego katalogu formalnych ograniczeń. „Człowiek jest obywatelem o tyle, o ile jest zakorzeniony w jakiejś wspólnotcie, a relacje z ową wspólnotą formują poczucie obywatelstwa, postawę cywilną i troskę o dobro wspólne” (Wnuk-lipiński, 2005, s. 109).

Nowoczesne – inkluzyjne – pojęcie obywatelskości zaczęło kształtować się w czasach wybijania się brytyjskich kolonii amerykańskich na niepodległość oraz rewolucji francuskiej, czyli pod koniec XVIII w., i uległo rozwinięciu w wieku XIX. Proces ten miał zatem silny związek z przypadającym na ten okres tworzeniem się nowoczesnych państw narodowych. E. Wnuk-Lipiński podkreśla, że państwo oraz ład społeczno-polityczny stanowiący podstawę jego organizacji to jeden z najistotniejszych kontekstów obywatelskości i wyznaczników „poła jej manifestacji w życiu publicznym” (Wnuk-Lipiński, 2005, s. 110-111, cf Dziubka, 2001, s. 85).

Państwo narodowe stanowi kontekst jeszcze jednej czy też raczej inaczej motywowanej powinności spoczywającej na członku zbiorowości jego mieszkańców. W tym przypadku chodzi jednak nie tyle o zbiorowość rozumianą jako wspólnota obywateli (coś na kształt *civil state* w rozumieniu Liah Greenfeld) (Kłoskowska, 2005, s. 28-29), ile o naród pojmowany zwłaszcza na sposób środkowoeuropejski, czyli jako zbiorowość społeczna o charakterze wspólnoty kulturowej (Kłoskowska, 2005, s. 24). Przy tym kulturę narodową należy pojmować jako związek/zespół skojarzonych ze sobą syntagmatycznie składowych (elementów) głównych systemów ogólnoludzkiej kultury symbolicznej: języka, sztuki, literatury, wiedzy i nauki (zwłaszcza humanistyki), religii, obyczajów i rytuałów (Kłoskowska, 2005, s. 37). Powinnością członka tak rozumianej wspólnoty jest postawa patriotyczna. Zgodnie ze źródłosłowem tego terminu (z łac. *patria* – ojczyzna, z gr. *patriotes* – rodak, współobywatel) – patriotyzm można rozumieć jako cnotę moralną „miłości do ojczyzny, jej dziedzictwa kulturowego i ładu moralno-społecznego, uformowanego przez normy cywilizacji i religii”, połączoną „z gotowością do ponoszenia dla niej wszelkich ofiar” (Bartyzel, 2011, s. 51). W sensie psychologiczno-socjologicznym, czyli jako postawa, jest patriotyzm konstytuowany przez trzy komponenty (Mika, 1984, s. 115-121). Komponent poznawczy obejmuje świadomość/przekonanie o związku z prymarnym przedmiotem postawy, tj. terytorium określanym mianem ojczyzny. Wtórnie oznacza także świadomość (przekonanie o) przynależności do zbiorowości zamieszkujących to terytorium osób i wiedzę na temat wytworów kultury materialnej i symbolicznej ich autorstwa, a także ładu moralno-społecznego przez to społeczeństwo przyjętego i w nim obowiązującego. Jeśli tak określona zbiorowość kulturowa jest zorganizowana w państwo – komponent poznawczy obejmuje również orientowanie się (przynajmniej w stopniu powierzchownym) w organach/instytucjach państwowych, zasadach jego organizacji i funkcjonowania oraz kompetencjach konstytuujących je agend (Bartyzel, 2011, s. 51). Składowa emocjonalna postawy, jaką jest patriotyzm, to – *summa summarum* – pozytywny stosunek (pozytywne uczucie) do ojczyzny i jej atrybutów, którego wyrazem jest słowo „miłość”. Trzeci z komponentów postawy, behawioralny, odsyła do zachowań wobec jej przedmiotu, czyli ojczyzny (jej terytorium, mieszkańców, ich dorobku, w tym sposobu zorganizowania i zasad funkcjonowania). Niektóre z tych zachowań

mają sens (są podejmowane) dopiero z chwilą pojawienia się sprzyjających im/wymuszających je nietuzinkowych, rzadkich sytuacji. Takim zachowaniem jest ponoszenie nawet najwyższej ofiary na rzecz ojczyzny, czyli np. poświęcenie zdrowia, a także oddanie życia w obronie jej niepodległości (Bartyzel, 2011, s. 52).

Na co dzień takie zachowania „występują” w postaci „utajnionej”, to znaczy sprowadzają się do gotowości do ich podjęcia. Patriotyzm jednak nie ogranicza się do tego typu „przygodnej” aktywności. Wiąże się również z zachowaniami, które mogą być podejmowane codziennie lub prawie codziennie. Składają się wówczas na swego rodzaju patriotyczny *habitus*, czyli praktyki codzienności, rutynowe zachowania, w których członkowie zbiorowości odwołują się do symboliki narodowej, tradycji, owej – jak zauważa za Pierrrem Bourdieu Michael Billig – historii społeczeństwa naszej przynależności, zinternalizowanej jako nasza druga natura, w efekcie ucieleśnionej w nas i uobecnianej w naszych zachowaniach nasyconych czy wręcz przesyconych narodowym znaczeniem (relacjonując za: Wajszczak, 2016, s. 531).

Codziennie praktyki obejmują też jednak czynności (zachowania), które wynikają nie tyle z „korzeni” (Jenő Szűcs), czyli wspólnego pochodzenia członków zbiorowości, ile z „plebiscytu”, tj. konwencji, opowiedzenia się członków zbiorowości za zorganizowaniem w państwo służące im wszystkim, niezależnie od ich korzeni etnicznych, religijnych, za to w oparciu o inne wyznaczniki (kulturowe, aksjologiczne, ekonomiczne...) (Wajszczak, 2016, s. 529). Wspomniana konwencja zakłada z kolei nie tylko gotowość, ale wręcz postępowanie sprzyjające interesom państwa, w które członkowie zbiorowości zorganizowali się, przejawiające się w takich „banalnych” czynnościach codziennych, jak płacenie podatków, przestrzeganie prawa, szacunek dla organów państwa itp. (Feliksiak, 2008, s. 2-3, 5-6).

Miłość do ojczyzny, przywiązanie do narodu, duma z osiągnięć jego członków, gotowość ponoszenia dla nich, organizującego ich państwa (lub w związku z postulatem utworzenia takowego) najwyższej ofiary – łączą patriotyzm z nacjonalizmem. Niekiedy obie te postawy umieszcza się na kontinuum wraz z innymi, przyjmując za kryterium stosunek do własnej ojczyzny i narodu, jak również do innych krajów i społeczeństw. Patriotyzm traktuje się wówczas jako postawę afirmacji (krytycznej) tego, co swojskie/rodzime, zarazem szacunku i otwartości na to, co obce/zewnętrzne, nacjonalizm zaś jako afirmację swojskości, równocześnie odrzucenie i dezawuowanie tego, co związane z innymi nacjami (Budyta-Budzyńska, 2010, s. 219, Bartyzel, 2011, s. 53). Chodzi tu zatem o różnice ilościowe, które ze względu na swe natężenie mogą generować różnice wręcz jakościowe.

Warto zauważyć, że w polskim dyskursie problematyka patriotyzmu jest w dużej części substytutem refleksji zachodniej (angloamerykańskiej) poświęconej nacjonalizmowi – u nas kojarzącemu się zdecydowanie pejoratywnie, a na Zachodzie rozumianemu w sensie podstawowym, najbardziej ogólnym i zarazem pozytywnym jako „duma z przynależności do narodu, poczucie tożsamości z pewną grupą narodową, internalizacja jej wartości i tradycji, identyfikacja z jej historycznym i kulturowym dziedzictwem oraz formami jej politycznej egzystencji...” (Budyta-Budzyńska, 2010, s. 190). Dopiero do określenie tej postawy, jej sprecyzowanie przez taki lub inny przymiotnik generuje gamę

stanowisk nie zawsze o wymowie pozytywnej, ale też nie zawsze jednoznacznie negatywnej (z grubsza można tu mówić o kontinuum stanowisk rozciągającym się pomiędzy nacjonalizmem ekskluzywnym a inkluzywnym). Ta ostatnia uwaga odnosi się m.in. do historyczności tego pojęcia: na różnych etapach jego występowania w refleksji poświęconej narodowi, państwu i postawom wobec nich oznaczało ono co innego (v. Szacki, 1999, s. 283, Budyta-Budzyńska, 2010, s. 191-193).

W nawiązaniu do rozważań Michaela Billiga, który wskazywał na powszechne wykorzystywanie przez różnorakie agendy państwowe, stowarzyszenia pozarządowe oraz obywatele barw (flaga) i symboli (godło) narodowych (2008), a także wykorzystując okładkę zbioru esejów Krzysztofa Jaskułowskiego (2012), na której widnieje zaciśnięta pięść utrzymana w biało-czerwonych barwach, proponuję rozróżnienie trzech rodzajów patriotyzmu. Dla pierwszego i trzeciego podstawowym kryterium wyróżniającym będzie stosunek do kwestii suwerenności (generalnie – praw) narodu własnego i narodów innych (innych grup etnicznych, rasowych, religijnych). Kryterium wyróżnienia drugiego z proponowanych typów patriotyzmu jest stosunek do kwestii powinności wobec reguł codziennego funkcjonowania w charakterze obywatela.

Patriotyzm flagi nawiązuje do okresu narodzin nowoczesnych narodów, czyli pierwszej połowy XIX wieku. Jego cechą było/jest przekonanie o prawie narodów do samostanowienia. Miał/ma on charakter pozytywny, mimo że insurekcyjny, a więc niekoniecznie pokojowy – wszak wiązał się/wiąże z wybijaniem na niepodległość narodów, które tej niepodległości (zorganizowania w państwo) lub przynajmniej autonomii były/są dotychczas pozbawione. Patriotyzmu godła to wspomniany patriotyzm codziennych obowiązków obywatelskich (godło jest bowiem artefaktem/atrybutem urzędów, agend, instytucji – także w sensie prawnym – gwarantujących trwanie ładu moralno-społecznego, ale i ekonomicznego, stanowiącego fundament funkcjonowania zbiorowości, którą można określić mianem narodu – państwa bądź po prostu społeczeństwa ujętego w „ramy” państwa). To ów *habitus* – nawykowe, co nie znaczy, że bezrefleksyjne, działania służące ojczyźnie i jej mieszkańcom, pomnażające dobrobyt zarówno społeczeństwa, jak i tworzących je jednostek, budujące ich pozycję względem innych podmiotów rangi zbiorowej i indywidualnej. Godło państwowe symbolizuje poszanowanie zasad obowiązujących w kraju i właściwe postępowanie tych, którzy poczuwając się do obywatelstwa postępują w myśl przyjętych w społeczeństwie reguł, z pożytkiem dla niego oraz jego instytucji. Wreszcie trzeci rodzaj – patriotyzm pięści – to postawa określana niekiedy jako zdefektowana (Bartyzel, 2011, s. 53), w sensie opisowym zaś z jednej strony potwierdzająca pozytywny stosunek do ojczyzny i narodu, z drugiej wiążąca się z dezawuowaniem, pomniejszaniem rangi innych ojczyzn i narodów, niekiedy z odmową przyznania im praw podobnych tym rezerwowanym dla swojej ojczyzny i swojej grupy narodowej. Najczęściej jest określana mianem nacjonalizmu integralnego (Budyta-Budzyńska, 2010, s. 192; Szacki, 1999, s. 283), ekskluzywnego, niemniej na potrzeby tego opracowania rezygnujemy z operowania terminologią nacjonalistyczną. Naszym celem jest prezentacja, a nie waloryzacja – przynajmniej jeśli chodzi o charakterystykę systemu aksjonormatywnego podkarpackich strzelców – a jak już zauważono, w polskim dyskursie społecznym (także

naukowym) terminy „nacjonalizm” i „nacjonalistyczny” mają konotacje zdecydowanie negatywne.

System aksjonormatywny ZS „Strzelec” JP w dokumentach i wypowiedziach jego liderów

Stowarzyszenie występujące pod nazwą Związek Strzelecki „Strzelec” Józefa Piłsudskiego (dalej także ZS „Strzelec” JP) powstało w listopadzie 2013 r. Nie oznacza to, że faktycznie jest tak młode. Jako Związek Strzelecki „Strzelec” zostało reaktywowane w Rzeszowie (odrodziło się po latach nieistnienia w czasach PRL w postaci oddziału pierwszej tego typu organizacji po zmianie ustroju państwa) już 7 marca 1990 r. rozkazem ówczesnego komendanta głównego organizacji, Leszka Moczulskiego (Zięba, 2006, s. 54; idem, 2014, s. 183). W następnych latach, w wyniku tworzenia się kolejnych stowarzyszeń strzeleckich i trwających zarazem procesów zjednoczeniowych, stało się częścią ZS „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza (cf Wywiół, 2009, s. 47-52; idem, 2016, s. 87; Zięba, 2016, s. 183-184; Szkutnik, 2004, s. 237; Draus, 2004a, s. 797; idem, 2004b, s. 805).

Pod koniec 2013 r. podkarpackie struktury tego stowarzyszenia usamodzielniały się. Na stronie Komendy Głównej ZS „Strzelec” JP czytamy: „Dyskusje w latach 2012-2013 wewnątrz stowarzyszenia (OS-W – L.B.) co do strategii i taktyki działań Organizacji i będący ich skutkiem brak porozumienia spowodowały, że część jednostek strzeleckich utworzyła swoje stowarzyszenie. W „Słowie wstępnym” do 4. numeru czasopisma „Strzelec” z 2013 r. komendant główny nowo powstałej formacji proobronnej, Marek Matuła, oficjalnie stwierdził, że tworzą ją jednostki, które „nie chciały się zgodzić z łamaniem statutu” stowarzyszenia (OS-W). Precyzując komendant dodał: „Z pewnością nigdy nie będzie nas reprezentować osoba skazana np. wyrokiem Sądu Garnizonowego w Bydgoszczy (...) za poświadczenie nieprawdy”. Zarazem M. Matuła podkreślił: „Poza tym cele pozostają niezienne: budowa Związku mającego oparcie wśród młodych ludzi i w społeczeństwie. Związku działającego w szkołach (Zięba, 2014, s. 184) i znajdującego zrozumienie i życzliwość wśród służb mundurowych, władz samorządowych i państwowych. Chcemy, tak jak do tej pory, budować lokalne struktury składające się z ludzi wiarygodnych, bezinteresownych oraz kompetentnych. Tak, by mogli oni tworzyć elitę, a także zostać liderami lokalnych społeczności...” (Matuła, 2013, s. 1). Liderzy i członkowie ZS „Strzelec” JP w Rzeszowie osadzają zatem swoje działania w kontekście zarówno lokalnym, jak i krajowym, podejmując współpracę z podmiotami, które są ściśle związane z profilem strzeleckiej aktywności i wynikają z formalnie przyjętych i publicznie deklarowanych wartości i norm.

Analiza dokumentów ZS „Strzelec” JP (m.in. statutu stowarzyszenia, treści przysięg strzelców i orląt) oraz jego jednostek (zwłaszcza najbardziej liczebnej Jednostki Strzeleckiej 2021 im. Leopolda Lisa-Kuli w Rzeszowie), a także publicznych wypowiedzi liderów i członków (w tym dla mediów czy też za pośrednictwem mediów) pozwala precyzyjnie scharakteryzować oficjalny system aksjonormatywny organizacji. Jako zorientowany na

trzy wartości nadrzędne, wyrażane znaną maksymą Bóg – Honor – Ojczyzna, odnosi się on do kilku obszarów (dziedzin) życia społecznego: bezpieczeństwa i obronności, edukacji i wychowania, zdrowia, sprawności fizycznej i rekreacji. Oczywiście akcentowane jest w nim również przywiązanie do wartości religijnych (konkretnie do katolicyzmu) (O nas, 2015)¹. Roty przysięg strzeleckich kończą się zwrotami „Tak mi dopomóż Bóg”, a jednostkom strzeleckim mogą być przydzielani – w porozumieniu z władzami kościelnymi – kapelani (Statut Stowarzyszenia ZS „Strzelec” JP, 2014, par. 12, 14, 28).

Jako inspirację do założenia stowarzyszenia i prowadzenia przezeń systematycznej, wielorakiej działalności dokumenty ZS „Strzelec” JP wskazują organizacje strzeleckie z czasów rozbiorowych, współtworzące polskie formacje zbrojne w okresie I wojny światowej, przede wszystkim zaś Związek Strzelecki istniejący w latach II Rzeczypospolitej Polskiej (O nas, 2015, Bogalecki, 1996, s. 30-65, Majka, 1997, Ostasz, Magdoń, Paruch, 2014). W nawiązaniu do tej deklaracji statut związku eksponuje, jako cele jego działalności, kształtowanie u młodych wychowanków tożsamości narodowej i postaw patriotycznych. Instrumentami służącymi realizacji tych celów mają być: krzewienie tradycji niepodległościowej i rodzimej kultury, udział w obchodach i uroczystościach państwowych (Statut, 2014, par. 3). W statutowych zapisach mowa jest również o kształtowaniu świadomości obywatelskiej, uczestnictwie w życiu kulturalnym i społecznym ojczyzny (Ibidem). Kierownictwo stowarzyszenia podkreśla, że Związek nie działa w próżni, wyłącznie dla siebie, ale że jest częścią społeczeństwa i chce być potrzebny – zwłaszcza społecznościom lokalnym (O nas, 2015). Organizacja jest gotowa i chce pomagać „ofiaram katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen” (Statut, 2014, par. 3).

Zarówno w statucie, jak i w oficjalnych deklaracjach i wypowiedziach liderów związku podkreśla się dążenie do przygotowania „młodzieży do służby w szeroko rozumianych formacjach mundurowych” (Ibidem, cf Pardel, 2016, Filipczyk, 2016). Celem jest zatem przekazanie młodym ludziom podstawowej wiedzy z zakresu wojskowości, rozwinięcie sprawności fizycznej (m.in. nauka musztry, sztuk walki), wyposażenie w umiejętność posługiwania się bronią, udzielania pierwszej pomocy (O nas, 2015), popularyzacja „sportów motorowych, lotniczych i spadochronowych” (Statut, 2014, par. 3).

Przy okazji związek opowiada się w swych dokumentach bardzo mocno za ochroną środowiska, podnosi znaczenie zdrowego stylu życia (wolnego od uzależnień) i rozwijania u wychowanków dyscypliny, umiejętności życia w zespole, cech charakteru takich, jak: poświęcenie, przyjaźń, solidarność (Statut, 2014, par. 3-4).

Wstępując do związku kandydaci ślubują, że będą honorować wartości i normy wpisane w „prawo orląt” (dla strzelców w wieku poniżej 16 lat) lub w „prawo strzeleckie” (dla młodzieży powyżej 16. roku życia) (Ibid., par. 11-14). Orląta zatem – na podobieństwo swoich poprzedników sprzed około 100 lat – deklarują miłość do ojczyzny i służbę na jej rzecz wszystkimi siłami (jeśli trzeba, to z poświęceniem życia). Zarazem przyrzekają być dobrymi synami i kolegami, pielęgnować w sobie odwagę, prawdomówność, samodziel-

¹ W „Informacji o związku”, publikowanej na stronie Jednostki Strzeleckiej 2021, czytamy w punkcie „Wychowanie ku Polsce”: „Integralną częścią Polskością jest katolicyzm. Krzyż, ten zwykły i Krzyż Strzelecki (...), stapiają się z pamięcią i szacunkiem, stanowiąc tym samym trwałą element krajobrazu Polskością”

ność. W przyszłości chcą być pożytecznymi obywatelami, ofiarnymi żołnierzami (Statut, 2014, par. 11-12).

Strzelcy deklarują w swym przyrzeczeniu bezgraniczne oddanie sprawie dobra/pomyślności ojczyzny (w tym niepodległości), stawiając ją w hierarchii wartości „nade wszystko inne”. Przyrzekając przestrzeganie prawa strzeleckiego, wypełnianie powinności strzeleckich, zobowiązują się honorować wysokie wartości moralne, kształtować swoje charaktery (wzorcem osobowym jest człowiek wytrwały, sumienny i zdyscyplinowany, mężny i śmiały, uczciwy i koleżeński, uczynny i ofiarny). Strzelcy przyrzekają również pogłębianie wiedzy, doskonalenie umiejętności, rozwijanie sprawności fizycznej. Podobnie jak orlęta, postrzegają siebie jako wzorowych obywateli i – jeśli zajdzie potrzeba – żołnierzy RP (Statut, 2014, 13-14).

Podsumowując można powiedzieć, że – oficjalnie i deklaratywnie (w tekstach ślubowania/przysięgi) – orlęta i strzelcy to młodzi ludzie kierujący się w swym życiu/postępowaniu wzorcem człowieka oddanego bezgranicznie ojczyźnie, gotowego poświęcić dla niej czas, zdrowie, a nawet życie, znający jej historię i pielęgnujący tradycje. To ludzie, którzy chcą doskonalić swoje osobowości, być prawdomównymi i uczynnymi, umieć żyć w zbiorowości (czy to w rodzinie, czy w grupie rówieśniczej, w tym strzeleckiej, w społecznościach lokalnych czy społeczeństwie jako takim). Chcą zatem być wzorowymi obywatelami. Strzelcy to również osoby obeznane z rzemiosłem wojskowym, znajdujące się na broni, sprawne fizycznie, zdrowe, stroniące od środków psychotropowych (Statut, 2014).

W wywiadzie dla TV Rzeszów komendant ZS „Strzelec” JP, Marek Matuła, zapytany o to, czy strzelcy to ludzie mniej więcej tacy, jak scharakteryzowani powyżej (Pardel, 2016, Matuła, 2016, s. 187-207), stwierdził: „...to jest ideał, do którego my dążymy. Pewnie w przypadku różnych osób jest to różny stopień zaawansowania, ale – tak z grubsza mówiąc – to jest cel działalności naszego związku” (Matuła, 2016, s. 187-207).

Tak określony wzorzec osobowy można „rozbić” na składowe określane postawami i/lub kompetencjami. W naszym przypadku będzie chodzić o postawy patriotyczne w dwu z trzech zaproponowanych wyżej odmian (trzeci rodzaj zostanie uwzględniony dopiero przy omawianiu wyników badań), a zatem o: patriotyzm flagi (bezgraniczna miłość do ojczyzny/bezgraniczne oddanie ojczyźnie, znajomość jej historii – zwłaszcza tej chwalebnej² – i kultywowanie narodowych tradycji) oraz patriotyzm godła (pielęgnowanie w sobie cech wzorowego obywatela, tj. człowieka honorującego zasady współżycia społecznego i gotowego do aktywności na rzecz mniejszych lub większych zbiorowości tworzących społeczeństwo przynależności/naród – państwo czy też naród polityczny). Mówiąc o kompetencjach mamy na myśli przede wszystkim te, które związane są z biegłością w zakresie wojskowości. Takie cechy, jak sprawność fizyczna, wolność od uzależnień, dbałość o środowisko można wiązać zarówno z postawą proobywatelską (patriotyzmem godła), jak i z prozdrowotnym stylem życia. Obie służą realizacji celów

---

² Czasopismo stowarzyszenia „Strzelec” zamieszcza w każdym praktycznie numerze publikacje poświęcone postaciom i wydarzeniom z historii Polski, mające za zadanie utwierdzenie strzeleckiej młodzieży w przekonaniu o wielkości narodu, zacności jego przedstawicieli (postaci historycznych i współczesnych), randze wydarzeń z ich udziałem.

autotelicznych, lecz mają również charakter instrumentalny. Zdrowi, sprawni młodzi ludzie, do tego obeznani z zasadami posługiwania się bronią (i umiejący się nią posługiwać), z podstawami musztry i działań militarnych w terenie (Boratyn, 2016) to najlepszy „materiał” na przyszłych żołnierzy czy funkcjonariuszy innych służb mundurowych.

System aksjonormatywny strzelców wynikający z badań empirycznych

W badaniach ankietowych³ inspirowanych ankietą CBOS (Feliksiak, 2008), których wyniki⁴ zostaną przytoczone, wzięło udział łącznie 101 strzelców. Mniej więcej 3/4 tej liczby to młodzież biorąca udział w corocznym, wakacyjnym⁵ obozie szkoleniowym w Trzciancu k. Arłamowa w województwie podkarpackim, na obiektach miejscowego Ośrodka Szkolenia Górskiego 21 Brygady Strzelców Podhalańskich w Rzeszowie. Pozostali respondenci wypełnili ankiety w trakcie wyjazdu członków ZS „Strzelec” JP do Lwowa i Zadwórza na Ukrainie – w związku z przypadającą na 17 sierpnia 96. rocznicą bitwy polskich ochotników pod dowództwem kpt. Bolesława Zajączkowskiego z nacierającą na Polskę w czasie wojny z bolszewikami armią konną Siemiona Budionnego⁶ (Tłuczek, 2016, s. 3).

Trzech na pięciu ankietowanych pochodziło ze wsi (59%), co piąty (20%) z miast do 50 tys., mieszkańców i podobnie co piąty (21%) z miast większych⁷. W próbie dominowali zatem mieszkańcy wsi i małych miast (łącznie 2/3 respondentów). Czterech na pięciu badanych było płci męskiej, blisko dziewięciu na dziesięciu nie ukończyło 20 lat (największy odsetek stanowili siedemnastolatki – 35,6%, następnie osiemnastolatki – 18,8% i szesnastolatki – 16,8%). Co dziesiąty był w wieku orłat strzeleckich, czyli gimnazjalistą (poniżej 16. roku życia). Co drugi był licealistą, blisko co trzeci (30,3%) uczniem technikum, sześciu już studiowało. Najliczniej byli reprezentowani strzelcy ze stażem jednorocznym lub krótszym (55%). Ze stażem maksymalnie trzyletnim było

³ Respondenci wypełniali pod okiem ankietera i w towarzystwie swoich opiekunów (oraz za ich zgodą) kwestionariusze ankiety zatytułowanej „Motywacje i poglądy strzelców”, zawierającej kilka pytań metryczkowych i trzy pytania merytoryczne: pierwsze o źródło inspiracji wstąpienia w szeregi organizacji strzeleckiej, drugie o ocenę bieżącej motywacji do członkostwa w ZS „Strzelec” JP, wreszcie trzecie – o wskazanie charakterystyk pojęcia „patriotyzm”.

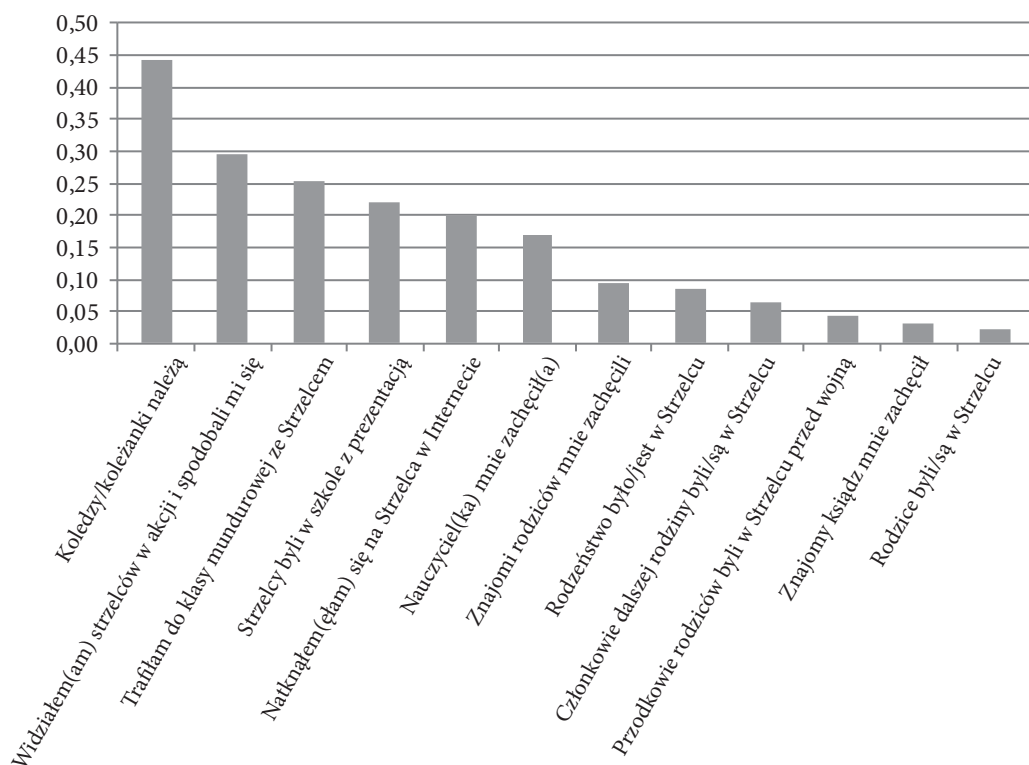
⁴ Bardzo dziękuję dr Elżbiecie Inglot-Brzęk oraz dr. Mateuszowi Stopie, socjologom-metodologom z WSiLiZ w Rzeszowie, za wielostronną pomoc w opracowaniu i interpretacji wyników przeprowadzonych badań.

⁵ Mowa o obozie, który odbył się w lipcu 2016 r.

⁶ Bitwa ta znana jest pod nazwą „polskich Termopil”, jako że z 318 żołnierzy Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej przeżyło ją zaledwie bodaj 12.

⁷ Na Podkarpaciu zaledwie jedno miasto, Rzeszów, liczy więcej niż 100 tys. mieszkańców (w chwili prowadzenia badań liczyło 184 tys. osób zameldowanych, choć na co dzień mieszka w nim – studiując, pracując i wynajmując mieszkania – ponad 200 tys.). Trzy miasta liczą nieco ponad 60 tys. mieszkańców (Stalowa Wola, Przemyśl i Mielec) i dwa ok. 50 tys. (Krosno i Tarnobrzeg). Pozostałe miasta mają populacje mniejsze. W przeprowadzonych badaniach wzięło udział także kilkoro strzelców z warszawskiej jednostki związku.

łącznie dziewięciu na dziesięciu ankietyowanych. Choć próba badawcza nie miała charakteru losowego, generalnie odzwierciedlała podstawowe charakterystyki społeczno-demograficzne populacji członków ZS „Strzelec” JP (Matuła, 2016, s. 193, cf Boratyn, 2016, O nas, 2015): dominują w niej młodzi mężczyźni wywodzący się ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych (choć znaczącą reprezentację ma również młodzież z większych i średnich miast, na Podkarpaciu np. z Rzeszowa, głównie za sprawą największej w strukturze związku rzeszowskiej Jednostki Strzeleckiej 2021), na skali społecznej stratyfikacji mieszczących się raczej w środku i poniżej niż w górnych jej partiach⁸.

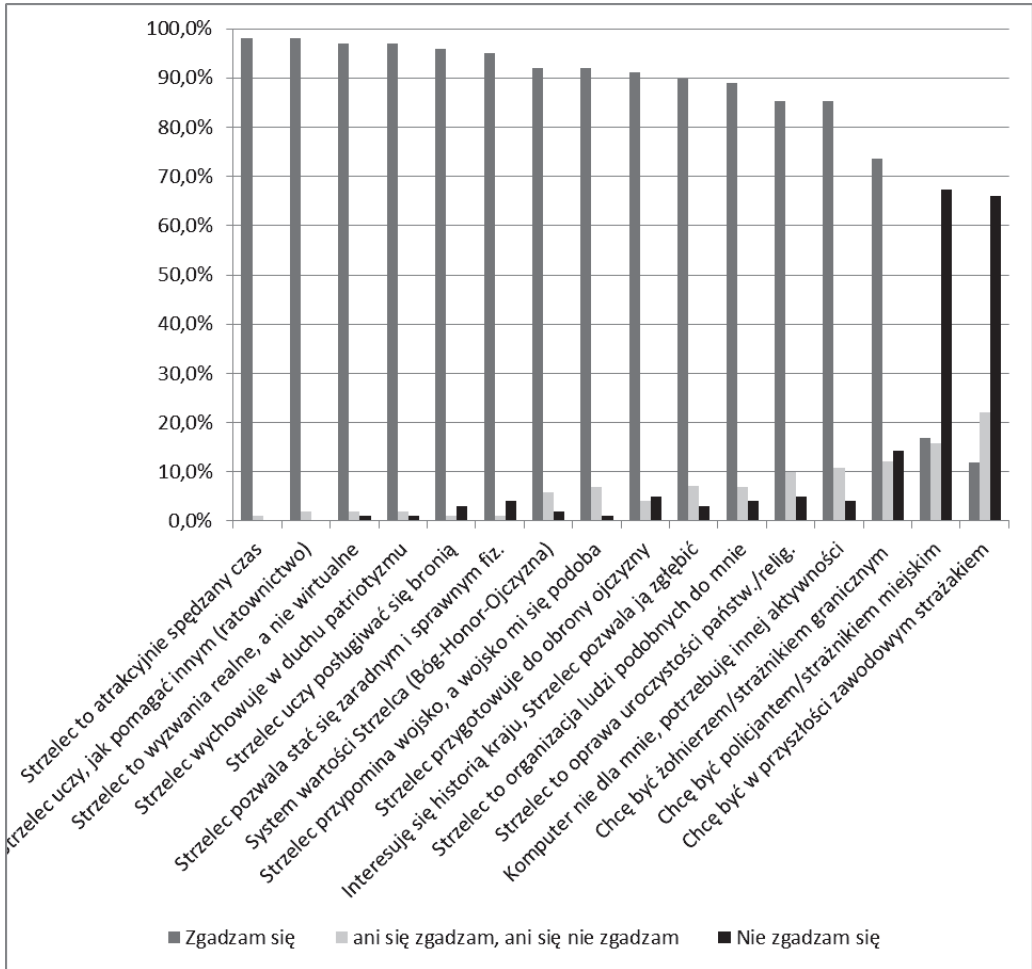
Rysunek 1. Źródła inspiracji respondentów do wstąpienia w szeregi ZS „Strzelec” JP

Źródło: Wyniki badań „Motywacje i poglądy strzelców”, lipiec – sierpień 2016.

Najczęściej inspiracją do wstąpienia w szeregi strzelców były – w przypadku uczestników omawianych badań ankietyowanych (Rysunek 1) – wpływ/przykład rówieśników (ich przynależność do związku), wrażenie, jakie wywarli strzelcy na respondentach (czy to na żywo, czy w TV bądź w trakcie wizyty w szkole), zainteresowanie wojskowością (w tym przypadku akces do szkolnej klasy mundurowej pozostającej pod opieką ZS „Strzelca”

⁸ W prywatnej rozmowie z autorem tekstu podobnie charakteryzował dominującą zbiorowość członków ZS „Strzelec” JP jeden z wyższych rangą przedstawicieli związku.

JP) i związane z tym zapewne poszukiwania środowiska możliwej przynależności organizacyjnej, wreszcie sugestie nauczycieli. Z tradycjami rodzinnymi respondenci wiązali akces do związku incydentalnie, częściej już wynikał on z inspiracji członkostwem roduństwa bądź dalszych krewnych (Pardel, 2016, Boratyn, 2016)⁹.

Rysunek 2. Ocena bieżącej motywacji respondentów do członkostwa w ZS „Strzelec” JP

Źródło: Wyniki badań „Motywacje i poglądy strzelców”, lipiec – sierpień 2016.

Tym, co motywuje badanych strzelców do podtrzymywania członkostwa w organizacji (Rysunek 2), są przede wszystkim względy sprawnościowo-kompetencyjne (prak-

⁹ Hipoteza, jakoby popularność związku strzeleckiego wiązała się z kultywowaniem w rodzinach tradycji wywodzących się sprzed II czy I wojny światowej nie znalazła w przeprowadzonych badaniach potwierdzenia.

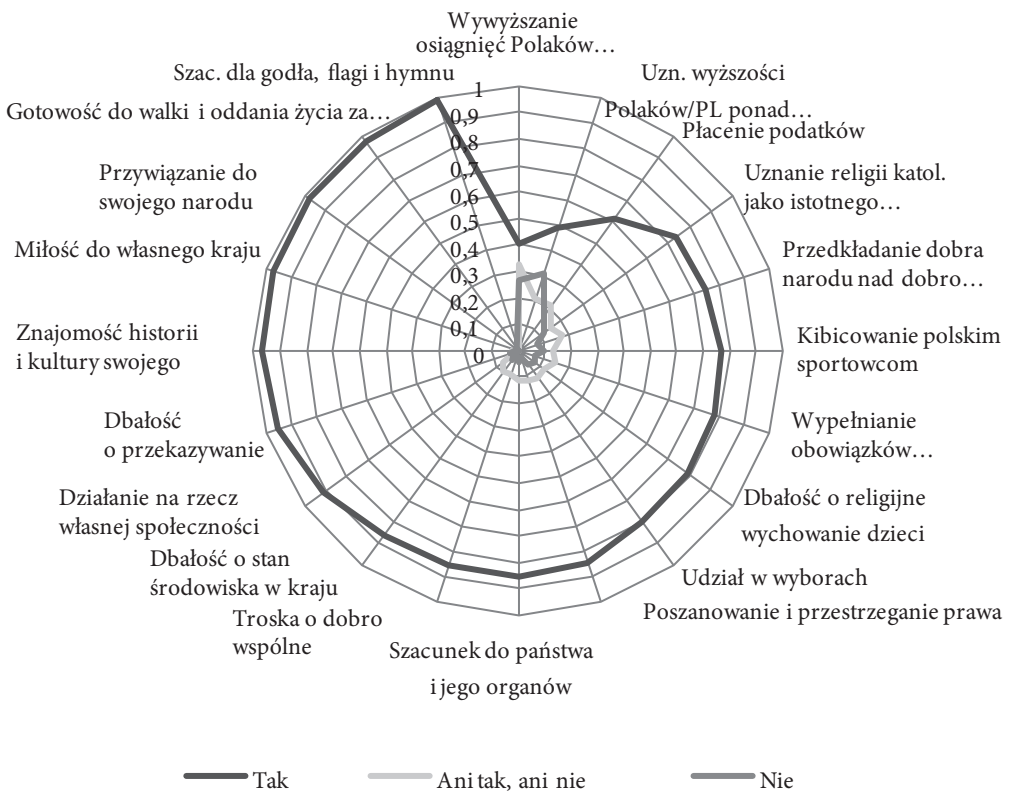
tyczne, ale i rekreacyjne), wśród nich podkreślany najczęściej взгляд proobywatelski – w tym przypadku wyrażający gotowość bycia przydatnym dla innych ludzi, np. niesienia pomocy przedmedycznej czy w związku z klęskami żywiołowymi (98% wskazań: „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”). Działalność w ZS „Strzelec” zapewnia również (i dlatego badani są jego członkami) obeznanie z bronią, osiągnięcie wysokiej sprawności fizycznej i zaradności, zarazem gwarantuje atrakcyjne spędzanie wolnego czasu (wskazania od ok. 96 do 92%). Podobnie często respondenci podkreślali idee organizacji (wychowywanie w duchu patriotyzmu, postępowanie w myśl dewizy Bóg – Honor – Ojczyzna) oraz funkcjonalne z punktu widzenia ochrony wartości, jaką jest ojczyzna, przygotowywanie do stawienia czoła ewentualnym agresorom (od 97 do ok. 91% wskazań). Na marginesie można zauważyć, że z przywołanych wyborów badanych strzelców przebija uznanie dla patriotyzmu heroicznego, romantycznego, który proponujemy nazwać „patriotyzmem flagi”, choć z mocnym akcentem kładzionym na fachowe przygotowanie do obrony państwa.

Nieco rzadziej pojawiały się wśród motywów członkostwa te związane z pogłębianiem wiedzy o historii kraju czy z udziałem w uroczystościach państwowych i religijnych, tj. możliwość zapewnienia im właściwej oprawy (poniżej 90% wskazań), a więc aspekty funkcjonowania stowarzyszenia, z którymi strzelcy bywają kojarzeni najczęściej (Pardel, 2016).

Najrzadziej respondenci łączyli swoją przynależność do ZS „Strzelec” JP z pracą zawodową w szeroko rozumianych służbach mundurowych. Można domniemywać, że – z jednej strony – jako ludzie jeszcze bardzo młodzi nie czują na sobie presji zmuszającej ich do jednoznacznego określenia się w tym zakresie, z drugiej zaś – niekoniecznie muszą wiązać ścieżki swoich karier wyłącznie z takim czy innym mundurem. Przy tym najczęściej (trzech na czterech) wskazywali jako potencjalnego pracodawcę formacje militarne (armię i Straż Graniczną), podkreślając przy okazji wojskowy charakter „Strzelca” jako silny z ich punktu widzenia atut tej organizacji (wskazało na to 92% badanych). Dużo rzadziej (co dziesiąty respondent) łączyli karierę zawodową ze służbami policyjno-porządkowymi i wręcz incydentalnie – ze strażą pożarną (raptem sześciu ankietowanych).

Wskazania respondentów odwzorowują rysunki 3 i 4. Na trzecim ukazano je jako sprowadzone do trzech odpowiedzi: potwierdzenia, zaprzeczenia bądź wyrażenia ambiwalencji względem sugerowanej charakterystyki patriotyzmu. Badani strzelcy zdecydowanie najczęściej utożsamiają patriotyzm z jego wariantem „flagowym”. W ich mniemaniu postawy patriotyczne wyrażają się przede wszystkim w szacunku do symboli narodowych, w gotowości do walki za ojczyznę (z poświęceniem życia włącznie), oczywiście w miłości do kraju i przywiązaniu do narodu, w znajomości ich historii i kultury oraz – konsekwentnie – w przekazywaniu wartości narodowych potomkom i pomaganiu rodakom znajdującym się w potrzebie (określenia te zyskały od 99 do 96% wskazań). Nieco powyżej 90% respondentów zgodziło się również, że przejawem patriotyzmu jest aktywność na rzecz społeczności lokalnej (można tu mówić o tzw. patriotyzmie lokalnym). Wyraźnie niższe poziomy wskazań i dość mocno pod tym względem zróżnicowane zyskały charakterystyki typu patriotyzmu określonego przez nas jako patriotyzm godła. O ile troska o dobro wspólne, poszanowanie i przestrzeganie prawa, szacunek do

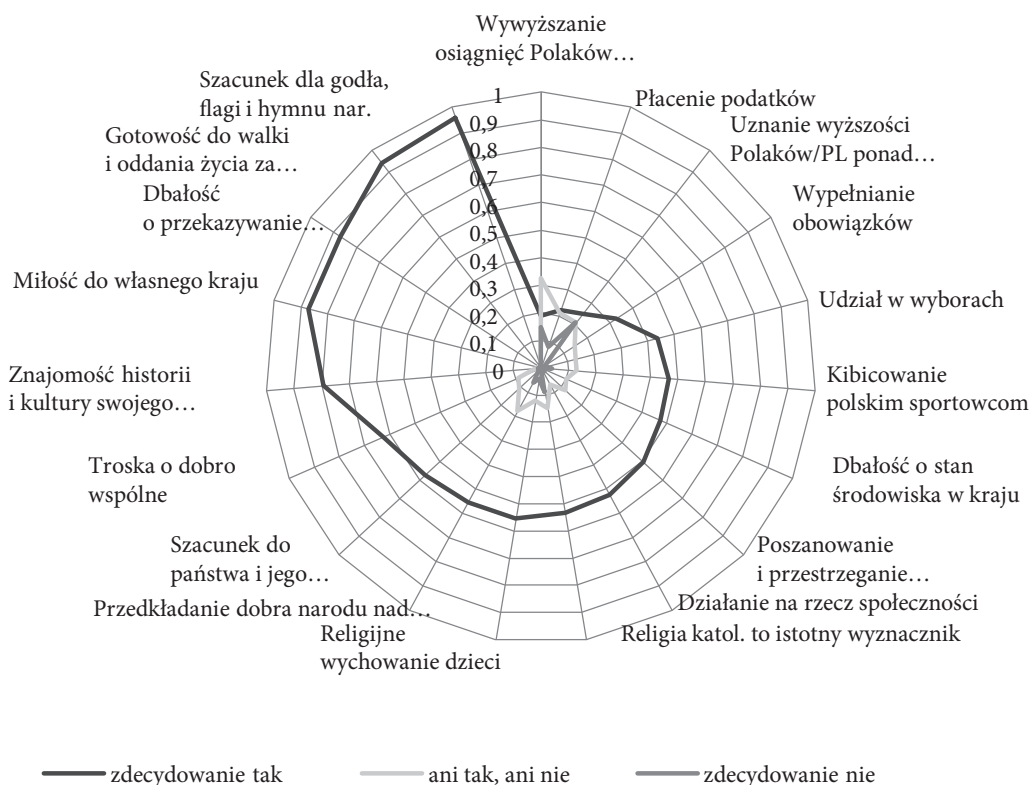
państwa i jego organów oraz dbałość o środowisko zyskiwały jeszcze – jako atrybuty czy też wskaźniki patriotyzmu – od 85 do 89% wskazań (czyli uważało tak prawie dziewięćciu na dziesięciu badanych), o tyle udział w wyborach powszechnych czy też wypełnianie obowiązków zawodowych/uczniowskich kojarzyło z postawą patriotyczną już „tylko” czterech na pięciu respondentów (80,2 i 78,2%), zaangażowanie w działalność publiczną trzech na czterech (74,2%), a płacenie podatków jedynie trzech na pięciu badanych (62%). Zastanawia stosunkowo niski (77,2%) poziom uznania kibicowania polskim sportowcom za atrybut postawy patriotycznej (atrybut – jak można by powiedzieć, nawiązując do kategorii nacjonalizmu zaproponowanej przez Billiga – patriotyzmu banalnego). Kojarzenie z patriotyzmem wyznawania katolicyzmu i religijnego wychowywania dzieci spotkało się z mniej więcej podobną skalą akceptacji (73,3 i 80%).

Rysunek 3. Atrybuty patriotyzmu w ocenie respondentów (z czym ankietowani strzelcy kojarzą pojęcie patriotyzmu) – wskazania/odpowiedzi skumulowane

Źródło: Wyniki badań „Motywacje i poglądy strzelców”, lipiec-sierpień 2016.

W związku z wyodrębnieniem postawy określonej mianem patriotyzmu pięści, w przywołane wyżej charakterystyki wpleciono dwa stwierdzenia, które miały delikatnie sondować skłonność ankietowanych strzelców do przejawiania takiego stanowiska. Po-

Rysunek 4. Atrybuty patriotyzmu w ocenie respondentów (z czym ankietowani strzelcy kojarzą pojęcie patriotyzmu) – wskazania/odpowiedzi kategoryczne

Źródło: Wyniki badań „Motywacje i poglądy strzelców”, lipiec-sierpień 2016.

proszono ich zatem o odniesienie się do takich sugerowanych określeń patriotyzmu, jak: „Uznanie wyższości swojego narodu, kraju ponad inne narody, kraje” i „Wywyższanie osiągnięć Polaków ponad osiągnięcia innych narodów”.

Zdecydowanie najmniej wskazań uzyskały sugerowane cechy patriotyzmu oznaczonego symbolem pięści, czyli wywyższanie narodu i osiągnięć jego członków ponad inne narody i dokonania ich reprezentantów (48,6 i 40,6%).

O tym, że dominującym typem patriotyzmu badanych strzelców jest patriotyzm flagi (romantyczny, heroiczny, insurekcyjny), że patriotyzm godła (pozytywistyczny, obywatelski) jest postawą u wielu bardziej postulowaną niż rzeczywistość, wreszcie – że patriotyzm pięści to pogląd występujący u respondentów raczej incydentalnie niż powszechnie – świadczą wskazania kategoryczne (zdecydowanie tak, zdecydowanie nie) i ambiwalentne (ani tak, ani nie – rysunek 4). O ile wskaźniki patriotyzmu flagi uznało w sposób zdecydowany od 79,2% (przywiązanie do narodu, znajomość jego historii i kultury) do 95-96% respondentów (gotowość do walki i oddania życia za ojczyznę, okazywanie szacunku godłu, fładze i hymnowi), to cechy patriotyzmu godła – od za-

ledwie 22% (płacenie podatków), przez ok. 33-36% (wypełnianie obowiązków zawodowych, uczniowskich, zaangażowanie w działalność publiczną), 51-57% (poszanowanie i przestrzeganie prawa, szacunek do państwa i jego organów), do ok. 65% (troska o dobro wspólne¹⁰). Za wskaźnikami patriotyzmu pięści opowiedziało się w sposób zdecydowany zaledwie 19-25% badanych (chodzi o – przypomnijmy – wywyższanie narodu, ojczystego kraju i osiągnięć jego członków). Wraz z spadkiem odsetka akceptujących sugerowane charakterystyki patriotyzmu rósł odsetek odrzucających te cechy ambiwalentnych wobec nich.

Wnioski i postulaty

Wyniki przeprowadzonych badań – choć miały charakter co najwyżej pilotażowy – pozwalają naszkicować wstępny aksjonormatywny portret nastoletnich strzelców i orłąt. Mimo niewątpliwych różnic pomiędzy nimi¹¹ są oni grupą pod kilkoma względami niemal jednorodną¹². Ich zainteresowanie członkostwem w ZS „Strzelec” JP (szerzej – w organizacji typu strzeleckiego) jest konsekwencją przede wszystkim inspiracji płynących ze środowisk koleżeńskich/rówieśniczych, w tym szkolnych, wzmocnionych zainteresowaniami, przekonaniami i poszukiwaniami osobistymi. Aktywną rolę w rekrutowaniu kandydatów pełni również sam związek, obecny w przestrzeni publicznej i w mediach.

Członkostwo w związku strzeleckim jest atrakcyjne dla młodych ludzi z kilku względów. Przede wszystkim chcą oni atrakcyjnie spędzać czas, kształtować swoją sprawność fizyczną (tytułowe zdrowe ciała), uczyć się zaradności. Grupą atrybutów organizacji, które jej członkowie prawie równie sobie cenią, są te natury aksjonormatywnej, a więc krzewione przez nią wartości (Bóg – Honor – Ojczyzna), propagowane postawy (patriotyzm, pomoc innym ludziom), oferowane i wymagane reguły funkcjonowania w grupie, co – jako potrzeba – z jednej strony może być atrybutem młodości, z drugiej zaś wyrażać typy osobowości szczególnie sprzyjające członkostwu w takich organizacjach, jak quasi-wojskowe (Typy osobowości, 2017); za tym ostatnim przemawia też oferowana przez związek nauka posługiwania się bronią. Na tle motywów członkostwa w organizacji, deklarowanych przez ponad 90% badanych (jak wyżej), uczestnictwo w uroczystościach państwowych i religijnych, także możliwość pogłębiania wiedzy na temat historii i tradycji kraju wypadają względnie słabo. Najniżej zaś na skali przyczyn członkostwa sytuuje się przygotowanie do pracy w zawodach mundurowych. Jeśli strzelcy wiążą perspektywy

¹⁰ Warto zauważyć, że „troska o dobro wspólne” to odpowiedź na tyle ogólna, że sprzyjająca łatwej do wyrażenia deklaracji.

¹¹ Kilkanaście procent respondentów wskazało nawet odpowiedź, że związek nie jest organizacją ludzi „podobnych do mnie” (Rysunek 2).

¹² Z metodologicznego punktu widzenia jest to portret przede wszystkim bezpośrednio badanych członków ZS „Strzelec” JP. Daleko posunięta jednorodność uzyskanych wyników uprawnia jednak do sformułowania wniosku, że – w swej „masie” – nastoletni strzelcy o stażu jednorocznym, dwu-, najdalej trzyletnim są zbiorowością o poglądach generalnie zbieżnych z wyłaniającymi się z rezultatów przeprowadzonych badań.

zatrudnienia z jakąś formacją mundurową, to z wojskiem bądź Strażą Graniczną, rzadko z policją/strażą gminną, wręcz incydentalnie ze strażą pożarną (Rysunek 2).

Bodaj najbardziej interesujący aspekt portretu młodych strzelców wiąże się – z jednej strony – z ich postawami patriotycznymi, z drugiej – z aktywnością socjalizacyjną związku jako takiego. Badani okazali się – przynajmniej w warstwie deklaratywnej – patriotami najwyższej próby, ale jest to próba spod znaku patriotyzmu flagi (romantycznego, insurekcyjnego). Dużo słabiej prezentują się jako patrioci w sensie obywatelskim. Najprawdopodobniej względnie niskie poczucie powinności w tym obszarze można uzasadnić przede wszystkim względami historycznymi. Zabory (brak własnego państwa), obie wojny światowe i czasy PRL, a przy tym późne – i nie ewolucyjne, lecz rewolucyjne – ukształtowanie się gospodarki przemysłowej wolnorynkowej i demokratycznego państwa prawa, sprzyjających podporządkowaniu zarówno sfery prywatnej, jak i gospodarczej, szerzej – publicznej normom etycznym (w okresie dwudziestolecia międzywojennego kraj był wciąż gospodarczo bardziej agrarny niż przemysłowy, a społeczeństwo – mimo pozorów demokratycznego – nadal mocno stanowe) – wszystkie te czynniki, sumując się i nakładając na siebie, sprawiły, że – jak zauważa Jerzy Chłopecki w ślad za Kazimierzem Wyką – w przypadku społeczeństwa polskiego wystąpiło „wyłączenie sfery publicznej z życia moralnego narodu” (Chłopecki, 2009, s. 75-76). Jedną z symbolicznych postaw epoki romantyzmu, która patronuje patriotyzmowi flagi (niepodległościowemu), był/jest wallenrodyzm. To postawa – oddajmy raz jeszcze głos J. Chłopeckiemu – uosabiająca „konflikt między cnotami, na których budowane jest społeczeństwo, a cnotami, którymi pisana jest historia narodu. Te pierwsze są codzienne i powszednie, te drugie – odświętne i heroiczne. Pierwsze sprawdzają się każdego dnia w działaniach banalnych i bez słów; te drugie otrzymują szansę weryfikacji w momentach wyjątkowych, gdy przychodzi kamienie rzucać na szaniec. Niestety, w czasach normalnych odczuwamy drastyczny deficyt tych pierwszych i galopującą inflację drugich...” (Chłopecki, 2009, s. 76).

Wyniki analizowanych wyżej badań, także deklarowane przez ZS „Strzelec” JP cele działalności, pozwalają wysunąć postulat zwrócenia w prowadzonej przez to stowarzyszenie działalności wychowawczej (przy okazji prowadzonych zajęć świetlicowych czy publikowanych tekstów) nieco większej uwagi na aspekty patriotyzmu obywatelskiego, patriotyzmu godła.

Drugi postulat odnosi się do typu patriotyzmu, który nazwaliśmy patriotyzmem pięści. Badani strzelcy okazali się w większości patriotami nieekskluzywnymi (zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę wskazania mocne – zdecydowanego poparcia dla „wyższości swoich i swojego nad innymi i cudzym”). Cechuje ich pozytywny stosunek do ojczyzny, zarazem otwartość na inne kraje i narody. Wydaje się, że w czasach sprzyjających nasilaniu się w kraju i na świecie postaw spod znaku patriotyzmu pięści (nacjonalizmu integralnego) jest to obserwacja (interpretacja) krzepiąca (optymistyczna). W tym przypadku postulat sprowadza się do oczekiwania, że w swej działalności edukacyjno-wychowawczej związek będzie promował patriotyzm – jak do tej pory – pozytywny (propolski), a nie negatywny (ksenofobiczny).

Spełnienie obu postulatów zapewni, że działalność stowarzyszenia Związków Strzelecki „Strzelec” Józefa Piłsudskiego będzie mogła być wciąż określana jako trudna do przecenienia w procesie „chowania zgodnych i dobrych obywateli”.

BIBLIOGRAFIA

- Bartyzel, J. (2011). *Patriotyzm*, [w:] E. Gigilewicz et al. (Red.). *Encyklopedia katolicka*, T. 15, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Billig, M. (2008). *Banalny nacjonalizm*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Bogalecki, T. (1996). Polskie związki strzeleckie w latach 1910-1914. *Wojskowy Przegląd Historyczny*, 2(41), 30-65.
- Boratyn, G. (2016). Gość TV Rzeszów: Barbara Gajewska, Związek Strzelecki „Strzelec” (Józefa Piłsudskiego). Pobrano 11 czerwca 2016, z: <http://rzeszow.tvp.pl/25733634/barbara-gajewska-zwiazek-strzelecki-strzelec>
- Budyta-Budzyńska, M. (2010). *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*. Warszawa: WN PWN.
- Chłopecki, J. (2009). *Kłamstwo w życiu publicznym*. [w:] A. Siewierska-Chmaj et al, *Przekazy polityki* (s. 61-82). Kraków – Rzeszów – Zamość: Konsorcjum Akademickie.
- Draus, J. (2004). *Związek Piłsudczyków – oddział podkarpacki w Rzeszowie*. [w:] Z. Budzyński et al. (red.), *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów: RS DRUK.
- Draus, J. (2004). *Związek Strzelecki „Strzelec” – okręg w Rzeszowie*. [w:] Z. Budzyński et al. (Red.), *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów: RS DRUK.
- Dubisz, S. (Red.). (2006). *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN: P-Ś*. Warszawa: WN PWN.
- Dziubka, K. (2001). *Teoria demokratycznej obywatelskości – zarys problemu*. [w:] W. Bokajło i K. Dziubka (Red.), *Społeczeństwo obywatelskie* (s. 85-128). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Feliksiak, M. (2008). *Rozumienie patriotyzmu. Komunikat z badań CBOS*. Pobrano 12 czerwca 2016, z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_167_08.PDF
- Filipczyk, M. (2016). Strzelecki poligon. Pobrano 26 lipca 2016, z: <http://rzeszow.tvp.pl/26326494/strzelecki-poligon>
- Jaskułowski, K. (2012). *Wspólnota symboliczna: w stronę antropologii nacjonalizmu*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Kłosowska, A. (2005). *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: WN PWN.
- Leśniewski, S. (2008). *Jan Zamoyski. Hetman i polityk*. Warszawa: Bellona.
- Majka, J. (1997). *Strzelcy, kanonierzy, ułani. Wojsko w międzywojennym Rzeszowie*. Rzeszów: Wydawnictwo Libri Ressoivienses.
- Matuła, M. (2013). Słowo wstępne. *Strzelec*, 4, 1.
- Matuła, M. (2016). *Współpraca organizacji proobronnych na przykładzie Związku Strzeleckiego „Strzelec” Józefa Piłsudskiego*. [w:] A. Tomczak (Red.), *Rola organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa* (s. 187-207). Warszawa: Fundacja Historia i Kultura.
- Mika, S. (1984). *Psychologia społeczna* (5 wyd.). Warszawa: PWN.
- O nas. (2015). Pobrano 13 stycznia 2015, z: http://www.strzelec.ereszow.pl/old/O_nas.html
- Ostasz, G., Magdoń, J. i Paruch W. (Red.). (2014). *Bohaterowie i duma. 100-lecie Związku Strzeleckiego w Rzeszowie*. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.
- Pardel, B. (2016). Gość TV Rzeszów: Marek Matuła, komendant Związku Strzeleckiego „Strzelec” w Rzeszowie. Pobrano 30 sierpnia 2016, z: <http://rzeszow.tvp.pl/25329799/marek-matula-komendant-zwiazku-strzeleckiego-strzelec-w-rzeszowie>
- Statut Stowarzyszenia Związków Strzelecki „Strzelec” Józefa Piłsudskiego. (2014). Pobrano 16 maja 2016, z: <http://www.kgstrzelec.pl/wp-content/uploads/2016/09/Pelny-Statut.pdf>

- Szacki, J. (1999). *Nacjonalizm*. [w:] H. Domański et al. (Red.), *Encyklopedia socjologii: T. 2*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szkutnik, J. (2004). *Konfederacja Polski Niepodległej*. [w:] Z. Budzyński et al. (Red.), *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów: RS DRUK.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak
- Tłuczek, S. (2016). Strzelcy we Lwowie i Zadwórzcu. *Strzelec*, 1, 3.
- Typy osobowości. (2017). Pobrano 21 stycznia 2017, z: <http://www.typosobowosci.pl/16-typoacutew.html>
- Wajszczak, J. (2016). *Biało-czerwony lifestyl, czyli o praktycznym zastosowaniu polskich symboli narodowych w kontekście teorii banalnego nacjonalizmu Michaela Billiga*. [w:] K. Kulikowska i C. Obracht-Prondzyński (red.), *Kulturowe analizy patriotyzmu (527-552)*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Walicki, A. (1991). *Trzy patriotyzmy. Trzy tradycje polskiego patriotyzmu i ich znaczenie współczesne*. Warszawa: Res Publica.
- Wnuk-Lipiński, E. (2005). *Socjologia życia publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wywiół, P. (2009). *Związek Strzelecki w Tworzeniu Bezpieczeństwa Narodowego Polski. Tradycja i wyzwania XXI wieku*. Łódź: Związek Strzelecki.
- Wywiół, P. (2016). *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*. Warszawa: Difin.
- Zięba, D. (2006). *Strzelcy wciąż piszą swoją historię: aneks 3*. [w:] J. Majka, *Strzelcy. Z dziejów Związku Strzeleckiego w Rzeszowie*. Rzeszów: Wydawnictwo Libra.
- Zięba, D. (2014). *Działalność Jednostki Strzeleckiej 2021 ZS „Strzelec” w latach 2003-2012*. [w:] G. Ostasz, J. Magdoń i W. Paruch (Red.), *Bohaterowie i duma. 100-lecie Związku Strzeleckiego w Rzeszowie*. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.